

การสร้างโอกาสเข้าถึงอาหารในภาวะวิกฤตการแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19:
กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในครัวเรือนชุมชนเกาะบางผาด
ต.ศิระชะจะเข้ใหญ่ อ.บางเสาธง จ.สมุทรปราการ

นวลใจ วัฒนกุล¹ยุพเรศ พรประดิษฐ์²Received 17th December, 2022Revised 22nd December, 2022Accepted 28th December, 2022**บทคัดย่อ**

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทเรียนการบรรลุผลลัพธ์การบริหารโครงการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในครัวเรือนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะบางผาด หมู่ 6 ต.ศิระชะจะเข้ใหญ่ อ.บางเสาธง จ.สมุทรปราการ ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ปี พ.ศ. 2563-2564 โครงการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2564 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการปลูกผักแบบไม่ใช้สารเคมีและบริโภคผักที่ปลูกในครัวเรือน การดำเนินงานเป็นแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ดำเนินการ ติดตามและประเมินผล การเก็บข้อมูลเป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและใช้กระบวนการประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา (Action Research Evaluation : ARE) โดยที่เลี้ยงวิชาการในระดับชุมชน 3 ครั้ง และระดับจังหวัด 2 ครั้ง ผลการดำเนินงานพบว่า ชุมชนบางผาดมีความเข้มแข็งในการส่งเสริมสุขภาวะในชุมชน โดยมีคณะกรรมการระดับชุมชนสามารถขับเคลื่อนการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาสมาชิกในชุมชนขาดรายได้ไม่มีความมั่นคงทางอาหารเพราะถูกเลิกจ้างจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ต่อเนื่องมา 2 ปี ได้มีความมั่นคงทางอาหารของสมาชิกในชุมชนจำนวน 94 ครัวเรือน จาก 100 ครัวเรือนในชุมชน เกิดนวัตกรรมสร้างเสริมสุขภาพ คือ การจัดการความคิดเรื่องรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในสภาวะยากลำบาก คณะกรรมการมีวิสัยทัศน์เพื่อการเปลี่ยนแปลง กล่าวหาญ เข้มแข็งอดทน ขับเคลื่อนกิจกรรมจนเกิดการสร้างโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงอาหารปลอดภัยและมีความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤต หลังจากนั้นชุมชนได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านศีล 5 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความรักสามัคคี มีความสงบสุข รวมถึงได้เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายระดับอำเภอเป็น “กลุ่มรักษ์บางเสาธง” ซึ่งเกิดจากอุดมการณ์ที่จะช่วยเหลือครอบครัวเปราะบางในชุมชน แล้วเกิดกองทุนช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางจากการประกอบการเพื่อสังคมจากผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของสมาชิกนั้น ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้ผู้นำหลักในชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ได้รับรู้การทำงานของกลุ่มปลูกผักปลอดสารมากขึ้น ปัจจุบันดังกล่าว มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท, การปลูกผักปลอดสารพิษ, ความมั่นคงทางอาหาร, แกนนำชุมชน

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

² เจ้าหน้าที่บริหารงานธุรการ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

Opportunity creation for food accessibility during COVID-19 Pandemic : Case study for Household's organic vegetable production and consumption Promotion Project in Goh-bang-fad community Sisa Chorake yai Sub-district, Bang saothong district, Samutparkarn province

Nuanyai Wattanakoon
Yupares Pornpadit

Abstract

This article's objective is to demonstrate achievement of managing for household's organic vegetable production and consumption promotion project by cooperating of local community in moo 6, Sisa Chorake Yai sub district, Bang saothong district, Samutparkarn province. Which is semi-urban and semi-rural area in Samutparkarn province under the COVID-19 pandemic during 2020 – 2021 (B.E 2563 – 2564). This program was conducted in 2021, the objective is to encourage cropping organic vegetable and consuming within household. The local community had been cooperated in this program from problem analysis, planning, action until following up and result evaluation. The data was collected by participation observation. Data was collected and evaluated by using Action Research Evaluation: ARE by academic mentors in community level for 3 times and province level for 2 times. From the result, Goh-bang-fad community have strength in health promotion. They have community committees those can drive organic vegetable production and consumption encouragement within household. Which successfully solve insufficient income problem and food instability from lay-off during COVID-19 pandemic that was continually occur among their community. The community gain 94 food security households from 100 households. The health promotion innovation created in this program is the wisdom management to help each other during tough situation. Community committees have vision for changes, courage and they're strong to drive activities which create opportunities for people to access safe food and food security during the crisis. Accordingly, this community certified as 5 precept village by province level committees which show harmony and peace. Including gathering as a network in district level as "Rak Bang saothong group" bounded by the ideology of helping vulnerable families in the community and conducting fund for vulnerable families from social enterprise and harvested goods. As a result, village chief the member of subdistrict administrative organization recognizes actions of organic vegetable cropping group. Which is the big part for community for sustainability development.

Keywords : Social work, Violent situations, Thai society

บทนำ

สถานการณ์ของปัญหาของชุมชนเกาะบางผาด

ชุมชนเกาะบางผาด เป็นชุมชนย่อยของหมู่ 6 ตำบลศรีษะจรูญใหญ่ อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการมีจำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่จำนวน 100 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 500 คน เป็นชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชาชนอาศัยอยู่ในที่ดินของตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยเดิมทีในอดีตคนในชุมชนประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรในพื้นที่ของตนเอง ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในพื้นที่ประชาชนในชุมชนได้สูญเสียการเป็นเจ้าของที่ดินให้กับกลุ่มผู้ประกอบการภาคอุตสาหกรรมและบริการ และประชากรวัยแรงงานได้เปลี่ยนอาชีพไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือบริการมากขึ้น

ปี พ.ศ. 2563-2564 ชุมชนเกาะบางผาดได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 เช่นเดียวกับกับชุมชนอื่น ๆ คือมีจำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นทุกวัน ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ยากลำบากจากการติดเชื้อ COVID-19 และขาดรายได้เพราะโรงงานหรือกิจการต่างๆ ได้มีการเลิกจ้าง ซึ่งคนในชุมชนแห่งนี้ได้รับผลกระทบเป็นจำนวนมาก เพราะแรงงานส่วนใหญ่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เป็นกลุ่มแรงงานที่มีอายุมาก 50 ปี ขึ้นไป ซึ่งด้วยเรื่องของอายุทำให้ยากที่จะมีบริษัท หรือกิจการได้รับกลับเข้าทำงานทำให้คนในชุมชนนี้ตกงานจำนวนมาก ขาดรายได้ภายในครัวเรือน บางครัวเรือนจะมีสมาชิกเป็นเสาหลักทำงานมีรายหาล้างครอบครัวเพียงคนเดียวเมื่อคนที่เป็นเสาหลักของครอบครัวตกงานจึงส่งผลให้รายได้ภายในครัวเรือนไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีอาหารไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนได้เกิดขึ้นในชุมชน ถึงแม้ว่าในชุมชนจะมีการระดมความช่วยเหลือให้มีการทำอาหารหรือข้าวกล่อง

นำมาบริจาคในชุมชน แต่เป็นเพียงการบรรเทาความยากลำบาก ยังไม่สามารถช่วยให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้

ในชุมชนมีการใช้สารเคมีในการปลูกผัก/การบริโภคผักที่มีสารเคมีตกค้างในชุมชน และจากการสังเกตคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ซื้อผักตามท้องตลาดมีปรุงอาหารบริโภคในครัวเรือน ซึ่งเป็นผักที่ไม่ทราบแหล่งผลิตและมีสารเคมีตกค้างมารับประทาน ส่งผลให้คนในชุมชนประสบโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ป่วยเป็นโรคมะเร็ง ร่างกายไม่แข็งแรงมากนัก มีการเจ็บป่วยบ่อยครั้ง มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง เป็น สถานการณ์สุขภาพดังกล่าว ได้ส่งผลให้ครอบครัวประสบภาวะหนี้สินเพิ่มมากขึ้น มีน้อยครอบครัวที่จะแก้ไขปัญหาสุขภาพและขาดแคลนรายได้ด้วยการปลูกผักเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพราะวิถีชีวิตได้เปลี่ยนไปพึ่งพิงระบบอาหารจากตลาดแทนการผลิตในครัวเรือนมานาน ประกอบกับการขาดความรู้และหมดกำลังใจในการปลูกผักปลอดสารเพราะต้องใช้เวลาและความเพียรเป็นอย่างมากในระยะเริ่มต้น สำหรับการเรียนรู้เรื่องของการปลูกผักปลอดสาร เพราะมีบางรายมีความสนใจที่จะทำการปลูกผักด้วยตนเองแล้วได้ลงมือปฏิบัติตามความรู้ความเข้าใจของตนเอง เมื่อไม่สำเร็จก็เกิดอาการท้อ ไม่อยากที่จะนำเงินของตนเองมาลงทุนกับการปลูกผักปลอดสาร มีการมองว่าทำไปก็มีแต่เสีย เสียทั้งเงิน เสียทั้งเวลา เอาเงินส่วนนั้นไปซื้อผักตามตลาดที่สวยๆ งามๆ มันคุ้มกว่า ซึ่งหลายคนก็ยังไม่ได้ตระหนักว่าพืชผักสวยงามที่ซื้อมารับประทานมีสารเคมีตกค้าง มีผลเสียต่อสุขภาพและมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง ประกอบกับการขาดหน่วยงานหรือกลุ่มองค์กรเข้ามาส่งเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการปลูกผักปลอดสารและการจัดการพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อการเพาะปลูกปัญหาคุณภาพดิน และการขาดการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน

อย่างไรก็ตามได้มีชาวบ้าน 1 ครอบครัวในชุมชนที่ประสบปัญหาป่วยเป็นโรคมะเร็งและขาดรายได้ ได้เลือกการแก้ปัญหาด้านรายได้ของครอบครัวโดยใช้พื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดในบริเวณบ้าน มาทำการปลูกผักปลอดสารเพื่อบริโภคในครัวเรือน ทำการปลูกพืชผักสวนครัว และทำปุ๋ยหมัก ตามความรู้ของตนเองเท่าที่มีหรือเท่าที่ศึกษาได้ เพื่อเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน ได้ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง มีผักบริโภคในครัวเรือนต่อเนื่องตลอดปี จากกรณีนี้แกนนำชุมชน 1 คน คือ นางปริญา คุ่มฤทธิ์ มีตำแหน่งเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) ซึ่งขณะนั้นได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนในชุมชนที่ประสบปัญหาการติดเชื้อ COVID-19 ได้ตัดสินใจสมัครเข้าร่วมโครงการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในครัวเรือนกับหน่วยจัดการพื้นที่สมุทรปราการ โดยมีกระบวนการดำเนินงานตามบันไดผลลัพธ์ข้างล่างนี้

ความสำเร็จและผลลัพธ์ที่ปรากฏ

การดำเนินงานส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในครัวเรือนของชุมชนเกาะบางผาดในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา มีผลลัพธ์ ดังนี้

1. เกิดแกนนำและคณะกรรมการกลุ่มส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในครัวเรือน นางปริญา คุ่มฤทธิ์ อสม. ในชุมชนเกาะบางผาด เป็นผู้มีความตื่นตัวที่จะช่วยแก้ปัญหาของประชาชนในหมู่บ้านที่ประสบปัญหาสุขภาพและชีวิตความ

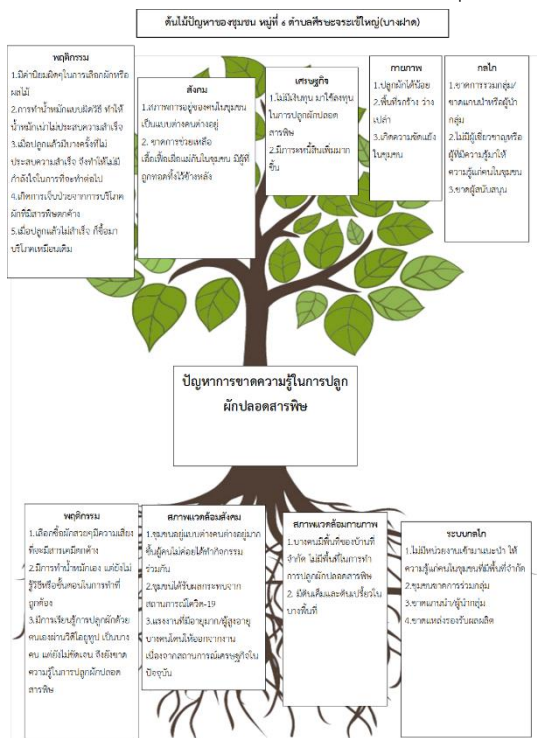
เป็นอยู่ โดยร่วมกับเพื่อนแกนนำในชุมชนก่อตั้งกลุ่มปลูกผักปลอดสารให้เป็นกลไกส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสาร แกนนำและกลไกที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้เป็นการริเริ่มการทำงานของนางปริญา และเพื่อนเป็นครั้งแรกภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ได้เดินสำรวจสถานการณ์การปลูกผักสวนครัวเรือนกับแกนนำให้กำลังใจแก่ผู้เดือดร้อน และเสริมพลังให้ครัวเรือนกล้าเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มปลูกผักเพื่อแก้ไขปัญหาและผลิตอาหารเพื่อการบริโภคด้วยตนเอง เพราะชุมชนขาดโอกาสเข้าถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง นางปริญา ได้สังเกตและเรียนรู้วิถีชีวิตของพี่สะใภ้ของสามี คือนางทองใบ คุ่มฤทธิ์ ได้เรียนรู้และลงมือทำการปลูกผักปลอดสารเพื่อดูแลสุขภาพของสามีที่ป่วยเป็นมะเร็ง และได้ผลในเชิงการรักษาสุขภาพเพราะมีผักปลอดสารมาทำอาหารให้สามีกินเพื่อดูแลสุขภาพ แม้ว่าจะมีพื้นที่จำกัดก็สามารถทำการเพาะปลูกมีผลผลิตได้บริโภคในครัวเรือนและมีเหลือได้แบ่งปันเพื่อนบ้านและขาย ขณะเดียวกันในชุมชนมีปราชญ์ด้านเกษตร คือ นายสุนทร จันทร์หอม การทำการปลูกผักปลอดสารเพื่อการบริโภคในครัวเรือนนั้นมีความเป็นไปได้สูงที่จะช่วยเหลือประชาชนในหมู่บ้าน การรวมตัวกันเป็นคณะกรรมการกลุ่มปลูกผักปลอดสารชุมชนเกาะบางผาด เป็นกลุ่มแรกของชุมชน คณะกรรมการกลุ่มปลูกผักปลอดสารมีจำนวน 6 คน ประกอบด้วย อสม. ภูมิปัญญาเกษตร ผู้ใหญ่บ้าน ริเริ่มโครงการจากการวิเคราะห์ต้นไม้ปัญหาเพื่อพัฒนาโครงการ สำรวจสถานการณ์ปลูกผักในชุมชนวางแผนการดำเนินการส่งเสริมการปลูกผัก กำหนดกติการ่วมกัน คือ ปลูกผักปลอดสารเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 5 ชนิด เข้าร่วมกิจกรรม

อบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียนที่จัดโดย คณะกรรมการกลุ่ม

คณะกรรมการสามารถดำเนินได้ภายใต้ ภาวะยากลำบากเพราะช่วงดำเนินโครงการเป็น ระยะการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 รอบ 2 คณะกรรมการกลุ่มเริ่มเรียนรู้การทำงานตั้งแต่การ วิเคราะห์ต้นไม้ปัญหา วางแผนงานโครงการตาม กรอบของ สสส. รณรงค์ส่งเสริมการปลูกผักปลอด สารภายใต้การให้คำปรึกษาของพี่เลี้ยงและหน่วย จัดการร่วม ต้นไม้ปัญหาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่ดี ระหว่างกรรมการในการวางแผนการแก้ปัญหาใน ชุมชน เพราะก่อนที่จะมีภาวะวิกฤตนี้ชุมชนไม่ได้ใส่ใจ ทรัพยากรแหล่งอาหารรอบบ้านมากนัก เพราะแต่ ละบ้านพอมีเงินจับจ่ายซื้อหาได้สะดวก

แกนนำชุมชนได้นำผลการวิเคราะห์ต้นไม้ ปัญหาทำความเข้าใจกับกรรมการและสมาชิก และนำมาเป็นแนวทางฟื้นฟูวิถีชีวิตการปลูกผักสวน ครีวในบริเวณรอบ ๆ บ้านและที่ว่างเปล่าในชุมชน

การนำโครงการไปสู่การปฏิบัติ คณะกรรมการแบ่งงานกันรับผิดชอบในการส่งเสริม สมาชิกในชุมชนปลูกผักด้วยการให้แกนนำแต่ละคน ดูแลติดตามสมาชิก แกนนำ 1 คน ต่อสมาชิก 10 – 13 คน หลังจากการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการปลูก และบริโภคผักปลอดสารแล้วแกนนำได้ติดตามไปดู การปลูกและบริโภคจริงของสมาชิกที่ตนดูแล ใน ส่วนนี้กรรมการได้ดำเนินการปลูกผักปลอดสารเป็น ต้นแบบให้แก่สมาชิก ที่สำคัญด้วยสถานการณ์การ แพร่ระบาดของโควิด 19 กรรมการได้ใช้ชีวิตประจำวัน ตามบ้าน หากมีพืชผักที่ปลูกไว้เสียหายก็จะมีการ แบ่งปันต้นกล้า เพื่อส่งเสริมการปลูกทดแทนต้นที่ ตาย

ผลการดำเนินงานโครงการนี้ต่อคณะกรรมการ กลุ่มปลูกผักปลอดสารมีความเข้มแข็งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่

1) แกนนำและคณะกรรมการกลุ่มปลูกผัก ปลอดสาร มีสมรรถนะในการบริหารโครงการโดย การมีส่วนร่วมของชุมชนแม้ว่าการรวมกลุ่ม ขับเคลื่อนงานในชุมชนโครงการนี้เป็นโครงการแรก แต่สามารถวางแผนโครงการ ดำเนินการ ติดตาม และประเมินผลกิจกรรมโครงการได้ ในขณะที่ ประสบปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID- 19 และชุมชนเป็นชุมชนกึ่งเมืองที่มีพื้นที่ในการ เพาะปลูกน้อย อีกทั้งยังประสบปัญหากับน้ำท่วมใน บางครั้ง คณะกรรมการจึงได้ช่วยกันหาวิธีการ เพาะปลูกเพื่อให้ได้ผักที่ปลอดสารบริโภคใน ครีวเรือน โดยการเสนอแนะครัวเรือนให้มีการปลูก ใส่กระถางห้อย หรือจะบอกน้ำห้อยบริเวณรั้วบ้าน หรือปลูกตามระเบียงบ้าน และยังมีกรรมการรณรงค์ ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกผักเพื่อส่งเสริมให้มีรายได้ และ ยังสามารถนำผักไปปรุงอาหารรับประทานภายใน ครีวเรือน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน รวมทั้งยังทำ ให้เห็นถึงความมีน้ำใจของชุมชน มีการแบ่งปันและ แลกเปลี่ยนผักกันระหว่างครัวเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกัน

2) แกนนำสามารถระดมพลังภูมิปัญญา ปรากฏทางการเกษตร ซึ่งเดิมต่างคนต่างอยู่หันมา เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มปลูกผัก ที่สำคัญ สามารถกระตุ้นให้ผู้ใหญ่บ้านเข้ามาสนับสนุนการ รวมกลุ่มในชุมชนได้

3) แกนนำชุมชนได้ส่งเสริมให้มีความ สามัคคี ช่วยเหลือกันภายในชุมชนเมื่อมีภาวะวิกฤต จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

2. การสร้างโอกาสเข้าถึงอาหารในภาวะ วิกฤตการแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19 ความสำเร็จของโครงการนี้คือมีผู้ได้รับประโยชน์ จำนวน 94 คน ดังนี้

1) **ครัวเรือนได้มีกิจกรรมปลูกผักทำช่วงที่ ทุกคนต้องอยู่ที่บ้านเพราะไม่ได้ออกไปทำงาน** ทำให้ผ่อนคลายความเครียดและป้องกันการเกิด ความขัดแย้งในครอบครัว และที่สำคัญผู้สูงอายุจะ ให้ เวลาต่อกิจกรรมปลูกและดูแลผักเป็นอย่างดี ครัวเรือนเริ่มปลูกผักจริงจังตั้งแต่เดือนกันยายน

2) **ครัวเรือนเข้าถึงอาหารปลอดภัยและมีความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤตการแพร่ ระบาดเชื้อไวรัส COVID-19 อย่างหนักในชุมชน ระหว่างเดือนตุลาคม – ธันวาคม 2564 เป็นช่วงที่ ผลผลิตผักระยะแรก สามารถเก็บบริโภคใน ครัวเรือนได้ส่งผลให้เป็นการช่วยให้ครัวเรือน เข้าถึงอาหารปลอดภัยและมีความมั่นคงทาง อาหาร** ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงที่ผักแพงและมีจำหน่าย น้อยในท้องตลาด การเปลี่ยนแปลงที่สนับสนุน ความสำเร็จนี้เพราะเดิมพฤติกรรม การเข้าถึงผักของ คนในชุมชนจะซื้อหาในตลาด เพราะมีรายได้มีงาน ทำยังมีกำลังซื้อผักตามท้องตลาดมาบริโภค และ มี การเพาะปลูกในชุมชนอยู่บ้างแต่มีจำนวนไม่มาก ชนิดและมีการใช้สารเคมี จากแกนนำชุมชนบาง ผาด ทำการสำรวจข้อมูลของคนในชุมชน ก่อนเริ่มดำเนิน โครงการได้มีการสำรวจครัวเรือน 74 ครัว โดยมีการ ปลูกอยู่แล้ว 45 ครัวเรือน และไม่มีการปลูก 29

ครัวเรือน ซึ่งมีครัวเรือนที่มีการปลูกผักโดยใช้ สารเคมี 36 ครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่ที่มีการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง และมีค่าใช้จ่ายในการซื้อผักต่อครัวเรือน 500 บาท/ครัวเรือน/สัปดาห์ และเมื่อสิ้นสุด โครงการครัวเรือน จำนวน 74 ครัวเรือน มีการปลูก ผักโดยไม่ใช้สารเคมีใดๆ โดยส่วนใหญ่ได้มีการปลูก จำนวนพืชผักเพิ่มขึ้น มีพืชผักที่หลากหลายเพื่อการ บริโภคในครัวเรือน เช่น พริก ผักกาดขาว มะเขือเทศ กวางตุ้ง คะน้า ข่า ตะไคร้ กะเพรา ชะอม ผักขึ้นฉ่าย ต้นหอม ผักชี ถั่วฝักยาว ถั่วพู แตงกวา มะละ ฟัก เป็นต้น นอกจากนี้บ้านที่ยังพอมีพื้นที่อยู่ บ้างได้ปรับปรุงดินกล้วย มะรุม ยอ มะม่วงมะพร้าว มีจำนวน 60 ครัวเรือน ที่มีการปลูกต่อเนื่อง และมี ค่าใช้จ่ายในการซื้อผักลดลงจำนวน 200 บาท/ ครัวเรือน/สัปดาห์ และมีบางครัวเรือนสามารถมี ผลผลิตออกมาจำหน่ายได้

3. เกิดสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม กระบวนการ ส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดภัย เป็นการ สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วย การพัฒนาคุณภาพดินจากการทำปุ๋ยหมักชีวภาพซึ่ง เป็นการใช้เศษอาหารและวัสดุเหลือใช้จากการทำ การเกษตรมาทำปุ๋ย ลดการใช้สารเคมีในกิจกรรม การเกษตรและอื่น ๆ เป็นการริเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ และยังคงดำเนินการต่อเนื่อง เป็นการช่วยให้ลดการ ปล่อยสารพิษทางการเกษตรลงสู่แม่น้ำลำคลองได้

4. เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายกลุ่มปลูก ผักปลอดภัยระดับอำเภอ โดยการรวมตัวกันของ กลุ่มส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดภัยที่ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สสส.ใน ปีงบประมาณ 2564 จำนวน 3 ชุมชน จาก 3 ตำบล ในอำเภอบางเสาธง ประกอบด้วย 1) กลุ่มผลิตและ บริโภคผักปลอดภัย หมู่ 5 ชุมชนคลองจระเข้น้อย ตำบลศิระชะจะระเข้น้อย 2) กลุ่มผลิตและบริโภคผัก ปลอดภัย หมู่ 6 ชุมชนเกาะบางผาด ตำบลศิระชะ จะระเข้ใหญ่ และ 3)กลุ่มผลิตและบริโภคผักปลอดภัย

สาร หมู่ 11 ชุมชนคลองบางกระเทียมบน ตำบลบางเสาธง โดยพื้นฐานความคิดของกลุ่มชุมชนศีรษะจรเข้น้อย และชุมชนคลองบางกระเทียมบน เห็นว่าชุมชนเกาะบางฝาด เป็นชุมชนที่ไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาส่งเสริมการพัฒนาในชุมชนมาก่อน แขนงนำทั้ง 2 ชุมชนนี้จึงเข้ามาร่วมสนับสนุนและส่งเสริมการขับเคลื่อนงานของคณะกรรมการกลุ่มของชุมชนเกาะบางฝาด ด้วยการเข้าร่วมประชุม อบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยชุมชนคลองจรเข้น้อยเป็นศูนย์กลางและสถานที่ของการประชุมพบปะกัน และหมุนเวียนไปร่วมกิจกรรมกันทั้ง 3 ชุมชน บูรณาการกับการสื่อสารกันสม่ำเสมอผ่านระบบ line กลุ่ม ผลการดำเนินงานทำให้แกนนำของชุมชนเกาะบางฝาดมีกำลังใจมุ่งมั่นส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มของตนปลูกผักปลอดสารเพื่อการบริโภคในครัวเรือนประสบความสำเร็จ และความสำเร็จมีลักษณะเด่นกว่า 2 ชุมชนนั้น คือ ชุมชนเกาะบางฝาดสามารถระดมสมาชิกปลูกผักและปฏิบัติจริงได้มากกว่า

5. เกิดการพัฒนาต่อยอดกระบวนการแก้ไขและพัฒนาชุมชนดำเนินกิจกรรมประกอบการเพื่อสังคม

ด้วยภาวะยากลำบากของประชาชนในชุมชนเกาะบางฝาดในช่วงเวลาที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 มีประชากรกลุ่มเปราะบาง คือ ผู้สูงอายุติดบ้าน และติดเตียงในชุมชนจำนวน 7 ราย อยู่ในความดูแลลูกหลานและบางรายลูกทำงานแต่มีรายได้น้อย เครือข่ายกลุ่มปลูกผักปลอดสารจึงรวมตัวกันเพื่อหาแนวทางช่วยเหลือผู้สูงอายุ 7 รายนี้ ด้วยการจัดทำกิจกรรมการประกอบการเพื่อสังคม โดยเริ่มจาก ในชุมชนมีครัวเรือนที่ทำปลาร้าเดิมซึ่งก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 พอขายได้ แต่ระหว่างที่ดำเนินโครงการปลูกผักปลอดสารนี้ไม่สามารถขายได้ ทางกลุ่มจึงเลือกนำปลาร้า

มาแปรรูปเป็นปลาร้าทอด และน้ำพริกเพื่อจำหน่ายให้ลูกค้า เมื่อทดลองทำก็พอขายได้แต่มีข้อจำกัดด้านการตลาดเพราะสถานการณ์ COVID-19 ยังแพร่ระบาดอยู่ จึงเป็นการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปปลาร้าและผักแบบปากต่อปาก และต่อยอดเป็นหาผลิตภัณฑ์ของชุมชนทั้ง 3 ชุมชน มาจำหน่ายเพื่อนำผลกำไรแบ่งมาช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางในชุมชนและประสานความร่วมมือกับชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่อำเภอบางเสาธง และองค์กรภาคีต่างๆ รวมตัวกันดำเนินการประกอบการเพื่อสังคม ขยายกลุ่มเปราะบางให้ครอบคลุมพื้นที่อำเภอบางเสาธง และจัดตั้งกลุ่มระดับอำเภอเรียกว่า “กลุ่มรักษ์บางเสาธง” ณ ปัจจุบันเดือนกันยายน 2565 กลุ่มรักษ์บางเสาธงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเจ้าอาวาสวัดศรีวารีน้อยให้กลุ่มนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายที่ตลาดชุมชนวัดศรีวารีน้อยทุกวันเสาร์และอาทิตย์ ขณะนี้กลุ่มมีผลกำไรปันผลมาเข้ากองทุนช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางจำนวน 10,500 บาท ให้ความช่วยเหลือด้วยการซื้อวัสดุอุปกรณ์จำเป็นสำหรับกลุ่มเปราะบาง เช่น ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ ยาสวนอุจระ ข้าวสารอาหารแห้งไปแล้วจำนวน 3,000 บาท ช่วยกลุ่มเปราะบางไปแล้ว 21 คน ทั้งนี้บางคนไม่ได้ช่วยด้วยวัสดุสิ่งของ แต่ดำเนินการด้วยการเยี่ยมบ้าน ส่งเสริมอาชีพปลูกผักปลอดสาร การมอบผลผลิตผักปลอดสารให้เป็นอาหารบริโภคในครัวเรือน เป็นต้น

กิจกรรมสำคัญและเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ

กิจกรรมสำคัญและเงื่อนไขสู่ความสำเร็จดังกล่าวข้างต้น มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

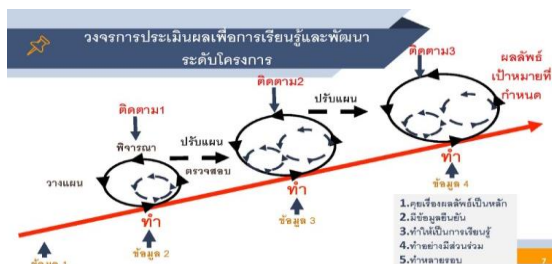
1) ภาวะผู้นำของแกนนำเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้วยภาวะวิกฤตของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 นางปริญญญา คัมยะฤทธิ์ อสม. ในชุมชนเกาะบางฝาด เป็นบุคคลที่มุ่งมั่นที่จะหาทางช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน และพี่น้องในชุมชนให้สามารถต่อสู้กับภาวะวิกฤตทั้ง

การป้องกันและรักษา รวมถึงการหาอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นคนพูดจริงทำจริง และใส่ใจในปัญหาและความยากลำบากของคนในชุมชน มีความมุ่งมั่นกล้าหาญ ขยัน อดทน เมตตา ต้องการช่วยเหลือให้ผู้ประสบภาวะยากลำบากให้พ้นทุกข์ ดังนั้นเมื่อสมัครใจทำโครงการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในครัวเรือนแล้ว ได้สรรหาเพื่อนอาสาสมัครในชุมชนจัดตั้งกลุ่มปลูกผักปลอดสารขึ้น ทำการสำรวจและรับสมัครสมาชิกร่วมกิจกรรมโดยไม่ย่อท้อและเกรงกลัวต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในช่วงระยะเวลาดียวกันนี้ ชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการยังไม่กล้าดำเนินกิจกรรมโครงการ แต่ชุมชนได้เร่งดำเนินการเพราะต้องการแก้ปัญหาปากท้องของชุมชน สามารถรับสมัครสมาชิกเข้าร่วมโครงการได้ 74 ครัวเรือน ซึ่งได้จำนวนมากกว่าเป้าหมายที่โครงการกำหนดไว้ และระหว่างดำเนินโครงการแกนนำได้แสวงหาความรู้เข้าร่วมกิจกรรมกับอีก 2 ชุมชน(คลองจระเข้น้อยหมู่ 5 และคลองบางกระเทียมบน หมู่ 11) อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ด้วยความมุ่งมั่นในการช่วยเหลือสังคมทำให้แกนนำมองเห็นความยากลำบากของครอบครัวเปราะบางในชุมชนต้องการที่จะให้การช่วยเหลือกลุ่มเหล่านี้ให้บรรเทาและหลุดพ้นจากปัญหา ได้ชี้ให้แกนนำจาก 2 ชุมชนหันมาหาแนวทางช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางรวมตัวกันเป็น “กลุ่มรักษ์บางเสาธง” เพื่อดำเนินกิจกรรมประกอบการเพื่อสังคม ซึ่งทำให้บรรลุเป้าหมาย 2 ระดับ คือ 1) สมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารสามารถนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนมาจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ หรือ การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตมา

จำหน่าย 2) เกิดการรวมกันเป็นเครือข่ายประกอบกิจการและนำผลประกอบกิจการไปช่วยกลุ่มเปราะบางในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สรุปไว้โดย ปณิธิ การสมดี(2564:75) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามผ่านกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ สร้างการกระตุ้นให้คิดนอกกรอบและให้ความสำคัญกับผู้ตามอยู่เสมอ โดยผู้นำเป็นต้นแบบที่สำคัญเพื่อให้ผู้ตามได้ทุ่มเทการทำงานอย่างเต็มความสามารถ และนำพากลุ่ม/องค์การบรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กิตินันท์ เครือแพทย์ และคณะ(2564) ปัจจัยความสำเร็จของภาวะผู้นำคือการให้ความสำคัญกับคนในชุมชน การให้กระบวนการคิดแก่คนในชุมชน และการให้คนในชุมชนเห็นการลงมือทำของผู้นำ

2) กิจกรรมการติดตามประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา (Action Research Evaluation: ARE) เป็นกิจกรรมสร้างการเรียนรู้หรือให้การศึกษา กับแกนนำและสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งในรอบการดำเนินโครงการที่เลี้ยงและหน่วยจัดการร่วมได้ดำเนินกิจกรรม ARE ระดับชุมชนมากกว่า 3 ครั้ง และดำเนินการระดับหน่วยจัดการจังหวัด 2 ครั้ง เป็นกระบวนการที่พี่เลี้ยงและหน่วยจัดการได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาในรูปแบบของการนิเทศและโค้ชการทำงานของแกนนำในการขับเคลื่อนกิจกรรมโครงการ ทั้งนี้การดำเนินการ ARE ทุกครั้งจะต้องทำโดยใช้บันไดผลลัพธ์เป็นสื่อในการพูดคุย การนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึก การสังเกต การถ่ายภาพ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการให้ข้อมูลร่วมด้วยเสมอ แล้วพบว่าความรู้และแนวทางในการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารเกิดขึ้นจากการปฏิบัติของแกนนำผู้รับผิดชอบโครงการ

หมายเหตุ: ศักยภาพจากการประกอบอาชีพพัฒนาคุณภาพชีวิตและการให้บริการสังคมสำหรับโครงการสร้างเสริมสุขภาพชนบท หลักสูตรของสหวิชาชีพโครงการ "คู่ใจ 3" วันที่ 21-22 กุมภาพันธ์ 2565 ณ ศูนย์ฯ ไร่ขี้เหล็ก จังหวัดปทุมธานี

3) การมีส่วนร่วมของกรรมการและสมาชิก ภาวะการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 เป็นสถานการณ์ที่ประชาชนในชุมชนจะรอรับการช่วยเหลือจากภาครัฐและหน่วยงานภายนอกนั้นมีความเป็นไปได้ยากและไม่ทันกาลกับปัญหาที่กำลังเผชิญ ความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการนี้เป็นเพราะสมาชิกตระหนักในปัญหาที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่และต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของตนเอง ทั้งนี้การขับเคลื่อนการแก้ปัญหาในชุมชนที่เลี้ยงต้องทำหน้าที่โค้ช (coach) และให้คำปรึกษาแก่แกนนำให้ขับเคลื่อนโครงการตั้งแต่การมีส่วนร่วมรับรู้ปัญหาด้วยการนำผลสำรวจสถานการณ์การปลูกและบริโภคผักของชุมชนมาทำความเข้าใจร่วมกัน การกำหนดกติกา แผน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้ความรู้ การติดตาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสรุปทบทวน ซึ่งการดำเนินงานของชุมชนเกาะบางผาดเกิดผลให้กรรมการมีความเชื่อมั่นในการทำงานในหลักการมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นกระบวนการต่อเนื่องได้ระดับหนึ่ง หากมีการดำเนินการต่อยอดไปอีกระยะเวลา 2 ปี ชุมชนนี้จะเข้มแข็งและเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ และอาจจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของท้องถิ่นให้ส่งเสริมกระบวนการทำงานของชุมชนมากขึ้น

4) การรวมตัวเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชน

เป็นกลุ่มระดับอำเภอ “กลุ่มรักษางานเสาธง” เป็นเครือข่ายเสริมพลังการทำงานของแกนนำที่รับผิดชอบการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสาร ทำให้แกนนำซึ่งรวมตัวกันเป็นภาคประชาชนด้วยกันทั้งหมด ทำให้เครือข่ายนี้มีความเป็นเพื่อนมีความสัมพันธ์กันในแนวราบ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันช่วยเหลือกันทั้งในเชิงความคิด ทรัพยากร ทั้งนี้ขบวนการนี้จะต่อเนื่องและยั่งยืนได้ยังต้องมีพี่เลี้ยงคือสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และอาสาสมัครที่ได้รับการยอมรับคอยกระตุ้นส่งเสริม ให้คำปรึกษา เชิดชูและให้กำลังใจในการทำงาน ประสานและระดมทุนเพื่อการดำเนินงานร่วมกัน และความสำเร็จเป็นรูปธรรมท่านเจ้าอาวาสวัดศรีวารีน้อยให้การสนับสนุนขุมจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก และเกิดกองทุนเพื่อช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางในชุมชนได้เป็นสื่อกลางให้กลุ่มมีการทำงานร่วมกัน สอดคล้องกับการศึกษาของการศึกษาของ สถาพร แสงสุโพธิ์ (2565) การดำเนินกิจกรรมผลิตและบริโภคเกษตรอินทรีย์แล้วได้ขับเคลื่อนความรับผิดชอบต่อสังคมสู่การพัฒนา ระบบอาหารกลางวันของโรงเรียนให้ได้ใช้ผักปลอดสารที่มีคุณค่าโภชนาการเป็นวัตถุดิบมากขึ้น

5) การพัฒนากลไกการดำเนินงาน กลไกการดำเนินงาน คือ กลุ่มปลูกผักปลอดสารชุมชนเกาะบางผาด เป็นการพัฒนาต่อยอดจากผู้นำอาสาสมัครที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขภาวะวิกฤตจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในชุมชน แล้วรวมตัวกันเป็นกลุ่มปลูกผักปลอดสาร และเข้าสู่กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งของหน่วยจัดการพื้นที่สมุทรปราการ กระบวนการพัฒนาโครงการ การระดมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การกำหนดกติกาและการวางแผน การติดตามผลลัพธ์ และถอดบทเรียน การจัดทำรายงาน และการเงิน กลไก/กลุ่มปลูกผักปลอดสารมีความเข้มแข็งใน

ระดับเบื้องต้น ยังคงมีความจำเป็นต้องพัฒนาต่อเนื่องอีก 2 ปีถึงจะมีความเข้มแข็งที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานของกลุ่มในรอบ 1 ปี เป็นดำเนินงานภายใต้การดูแลของพี่เลี้ยงทางวิชาการ หากพิจารณาพัฒนาการของกลุ่มของสนธยา พลศรี (2556:118-119) กลุ่มปลูกผักปลอดสารชุมชนเกาะบางผาดได้ผ่านพัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ 1) ระยะการก่อนเกิดกลุ่มคือประสบปัญหาได้รับผลกระทบการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส- COVID-19 ร่วมกัน 2) ระยะก่อตัวเป็นกลุ่ม บุคคลได้รวมตัวกันแก้ไขปัญหาการขาดรายได้และความมั่นคงทางอาหาร เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม 3) ระยะการปรับตัวผ่านการทำความเข้าใจวัตถุประสงค์เป้าหมายของกลุ่ม การแก้ปัญหาความสับสน ความขัดแย้งระหว่างสมาชิก 4) ระยะการดำเนินกิจกรรมตามแผนของกลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมอบรมความรู้เรื่องการปลูกผักปลอดสาร การปลูก การเก็บเกี่ยวเพื่อการบริโภค และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิก ประสบความสำเร็จเพราะสมาชิกมีผักไว้บริโภคในครัวเรือน ในระยะภาวะวิกฤต ก่อร่างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกรรมการและสมาชิก กลุ่มยังมีความต้องการที่จะพัฒนาการทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกและกลุ่มจนเกิดความเชี่ยวชาญ และมีการพัฒนาต่อเนื่อง 5) ระยะการขยายตัวของกลุ่ม และ 6) ระยะกลุ่มมั่นคงและยั่งยืน การดำเนินงานผ่านมาเพียง 1 รอบปี หากขาดการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนงานจากพี่เลี้ยงหรือหน่วยงานภายนอกกลุ่มนี้อาจหยุดพัฒนาการเพียงการดำเนินกิจกรรม แต่หากได้รับการสนับสนุนสร้างการเรียนรู้ต่อเนื่องอีก 2 ปี โอกาสที่กลุ่มนี้จะมั่นคงและยั่งยืนจะมีความเป็นไปได้สูง

โอกาสความยั่งยืน

ชุมชนเกาะบางผาด มีโอกาสขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาวะของประชาชนได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน มีเหตุผลสนับสนุน ได้แก่

1) มีแกนและคณะกรรมการกลุ่มผักปลอดสารที่มีวิสัยทัศน์เพื่อการเปลี่ยนแปลง กล้าหาญเข้มแข็งอดทน จากประสบการณ์ขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาวะในชุมชนด้วยการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสาร แกนนำสามารถระดมสมาชิกในชุมชนให้เข้าร่วมได้มากกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ และจากการดำเนินงานครั้งนี้มีผลเป็นรูปธรรมในเรื่องการสร้างโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงอาหารปลอดภัยและมีความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤตการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ฐานความสามารถนี้แสดงให้เห็นว่าแกนนำและคณะกรรมการกลุ่มสามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาในชุมชนของตนเองได้

2) มีแกนนำที่เป็นปราชญ์/ภูมิปัญญาทางการเกษตร/ครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในพื้นที่จำกัด ที่สามารถเป็นต้นแบบขยายผลได้ไม่น้อยกว่า 10 ครัวเรือน

3) การได้รับการสนับสนุนจากท่านเจ้าอาวาสวัดศรีวารีน้อย จากผลงานที่สำคัญคือการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสาร ส่งผลให้ชุมชนเกาะบางผาดได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านศีล 5 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความรักสามัคคี มีความสงบสุข รวมถึงการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายระดับอำเภอเป็น “กลุ่มรักษางานเสนาะ” ซึ่งเกิดจากอุดมการณ์ที่จะช่วยเหลือครอบครัวเปราะบางในชุมชน แล้วเกิดกองทุนช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางจากการประกอบการเพื่อสังคมจากผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของสมาชิกนั้น ประเด็นเหล่านี้จะเป็นฐานไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนได้

4) วัฒนธรรมการให้เพื่อสังคมที่ยังคงปฏิบัติอยู่ในกลุ่มแกนนำชุมชน ผู้นำศาสนา และสถาบันการศึกษาจะเป็นพื้นฐานหรือรากแก้วที่สำคัญหากได้รับการกระตุ้นฟื้นฟูและพัฒนา วัฒนธรรมการให้เพื่อสังคมนี้ให้เข้มแข็งต่อไปก็จะมีโอกาสบรรลุความยั่งยืนได้

5) ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาส่งผลให้ผู้นำหลักในชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ได้รับรู้การทำงานของกลุ่ปลูกผักปลอดสารมากขึ้น

6) ระบบเทคโนโลยีการสื่อสารออนไลน์มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้การสื่อสารระหว่างกรรมการและสมาชิกมีความง่าย เข้าถึงและรวดเร็วมากขึ้น ทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของกรรมการสมาชิก และผู้เกี่ยวข้องยังมีความต่อเนื่อง

อภิปรายเพิ่มเติมสนับสนุนโอกาสความยั่งยืน

(1) ปัญหาของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทของชุมชนเกาะบางผาด ความมั่นคงทางอาหารในสถานการณ์ปกติ คือการมีรายได้ที่เป็นตัวเงินจากภาคอุตสาหกรรมหรือบริการ นำมาเป็นสื่อกลางเพื่อซื้ออาหารบริโภคในครัวเรือน แต่ประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนจะไม่สามารถมีทักษะอาชีพที่จะเข้าสู่ระบบการจ้างงานในภาคเมืองและมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพได้จึงยังมีบางส่วนที่โดยเฉพาะแรงงานสูงอายุ หรือบุคคลที่ถูกเลิกจ้างจะหันมาพัฒนาอาชีพการเกษตรในพื้นที่จำกัดให้มีมูลค่าสูงขึ้นด้วยการทำเกษตรปลอดสาร ดังปรากฏในชุมชนบางผาด และสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุพรรณิการ์ ศุภทรัพย์ และคณะ(2563) เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้ได้ผลที่มีมูลค่าสูงขึ้น เช่น การผลิตแบบปลอดสารพิษเปลี่ยนชนิดพืชปลูกที่มีระยะปลูกสั้นขึ้น

(2) การเข้าถึงและความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ชุมชนเกาะบางผาดในระหว่างการแพร่

ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 นั้น เป็นการช่วยให้ครอบครัวที่ขาดรายได้จากการตงงาน สินค้าอาหารราคาแพงเพราะแหล่งผลิตไม่สามารถนำผลผลิตมาจำหน่ายได้ ตลาดปิด ทุกคนอยู่บ้านแล้วได้รับการส่งเสริมให้รวมกลุ่มปลูกผักปลอดสารเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ได้มีการพบปะพูดคุย ทำกิจกรรมและช่วยเหลือกันในชุมชน และผลการปลูกผักได้ช่วยให้มีผักบริโภคในครัวเรือน มีการแลกเปลี่ยนอาหาร ช่วยบรรเทาปัญหา เข้าถึงและมีความมั่นคงทางอาหารได้ระดับหนึ่ง และบางครั้งครัวเรือนมีการซื้อขายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษฎา บุญชัยและคณะ(2563) พบว่าครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากโควิด 19 ในมิติด้านอาหารการกินมากนัก เพราะได้อาศัยแหล่งอาหารจากแปลงการผลิตของครัวเรือน แหล่งอาหารจากฐานทรัพยากรและการพึ่งพาอาศัยกันในมิติวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนอาหารในชุมชนหรือผลผลิตในชุมชนที่นำมาจำหน่ายในตลาดชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของวรรัตน์ ชัยนการและคณะ(2563) แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับพื้นที่ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการปลูกพืชปลอดสารเคมี และสร้างการรับรู้ให้กับผู้บริโภคเกี่ยวกับผลผลิตจากแปลงที่ปลูกพืชปลอดสารเคมีที่อาจมีลักษณะไม่สวยงามเหมือนท้องตลาดทั่วไป จัดหาตลาดสำหรับพืชอินทรีย์และขยายการรับรู้ในวงกว้าง

(3) การมีส่วนร่วมในกระบวนการการปฏิบัติการโครงการส่งเสริมการผลิตและผักปลอดสารในครัวเรือน ส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องมีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จากการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองในกระบวนการดำเนินงาน จึงเริ่มจากการเสริมพลังปัจเจกบุคคลให้เข้าใจปัญหาที่กำลังเผชิญและต้องการแก้ปัญหาแก้ไขปัญหของตนเอง แล้วสมัครใจรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือ

ซึ่งกันในการแก้ปัญหา จึงกลุ่มปลูกผักปลอดสารชุมชนเกาะบางผาด เกิดขึ้นเพราะชุมชนเกิดภาวะวิกฤตการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ชาวบ้านขาดรายได้ หันหน้ามาพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มชุมชน รวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหา เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการ การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่สมาชิกมีผลผลิตผักเป็นอาหาร เหลือขาย หรือแบ่งปัน รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมอย่างเข้มแข็ง และกลุ่มมีอำนาจต่อรองกับกลไกท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภูวนิดา คุณผลิน และคณะ(2562) และกิตติยวดี สีดาและคณะ(2563) พบว่าผลการเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในระยะสุดท้าย แสดงผลการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ เครือข่ายการปลูกผักปลอดสาร เป็นอาชีพเสริมจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ด้านสังคม เครือข่ายปลูกผักปลอดสารจะมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งด้านให้ความรู้ การให้เมล็ดพันธุ์ การดูแลรักษา ตลอดจนการแนะนำการตลาด พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้เกษตรกรที่มีที่ดินจำกัด ทำให้เครือข่ายมีสัมพันธภาพทางสังคมที่ดี และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานเพื่อให้เกิดการสนับสนุนเกษตรกรอย่างจริงจัง ด้านสิ่งแวดล้อม การปลูกผักปลอดสารได้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านสุขภาพอนามัยของผู้บริโภค และผู้ผลิตไม่ได้รับผลกระทบจากการใช้ยาฆ่าแมลง ซึ่งโดยรวมแล้วจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น

สรุป

บทเรียนการบรรลุผลลัพธ์การบริหารโครงการส่งเสริมการผลิตและบริโภคผักปลอดสารในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะบางผาด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการผลิตและบริโภคผัก

ปลอดสารสารเคมีในครัวเรือน พบว่าการดำเนินงานโครงการบรรลุวัตถุประสงค์คือครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการผลิตและบริโภคผักปลอดสารที่ตนเองผลิตมีเหลือแบ่งปันเพื่อบ้านและเหลือขาย และจุดสำคัญคือโครงการนี้ช่วยให้ครัวเรือนและชุมชนเข้าถึงและมีความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤตการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 แสดงให้เห็นว่า ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท การสร้างอาหารจากการทำเกษตรปลอดสารพิษในพื้นที่จำกัด และฐานทรัพยากรของพื้นที่ เป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมให้ครอบครัวที่มีรายได้น้อยเปราะบาง ที่เกิดจากภาวะวิกฤตในพื้นที่ เช่นการถูกเลิกจ้างจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ให้เข้าถึงและสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยอาศัยเงื่อนไขสำคัญคือ การมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงใน 2 ระดับ คือ 1) ระดับชุมชนทำหน้าที่สร้างอุดมการณ์ร่วมในการแก้ปัญหาภายในชุมชน การรวมกลุ่มสร้างการเรียนรู้ การเสริมสร้างศักยภาพด้านการวางแผน การดำเนินการ การติดตามผลลัพธ์เพื่อการเรียนรู้และพัฒนา และ 2) พี่เลี้ยงทางวิชาการจากภายนอก ทำการโค้ชและเสริมพลัง โดยหลักการสร้างการมีส่วนร่วม ให้การศึกษาและสร้างการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ร่วมกันที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1) บทบาทการบริการวิชาการแก่สังคมของสถาบันการศึกษา สามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้มแข็งของชุมชนให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ด้วยการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนร่วมกับประชาชนในชุมชน

2) การพัฒนาระบบและกลไกในชุมชนในรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มภาคประชาชนในระดับรากหญ้าให้มี

สมรรถนะด้านการวิเคราะห์ปัญหา การพัฒนา
โครงการ การบริหารโครงการ การติดตาม
ประเมินผลลัพธ์เพื่อการพัฒนา จะเป็นการสร้างผู้นำ
และกลไกการเปลี่ยนแปลงจากคนในชุมชน ให้เกิด
พลังในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท เป็นการสร้างสรรค์ให้
ชุมชนนำอยู่อาศัยและประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชน
มีความอบอุ่น ทำให้วัฒนธรรมการช่วยเหลือกัน
กลับมาเข้มแข็งขึ้นได้

3) การฟื้นฟูทางสังคมหรือ
ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน ให้เกิดการเอื้อ
อาทรและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในภาวะวิกฤตของ

บรรณานุกรม

- กฤษฎา บุญชัยและคณะ(2563). รายงานฉบับสมบูรณ์การวิจัยเรื่องการประเมินความเสียหาย ผลกระทบและการ
ปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นต่อภาวะโรคระบาด COVID-19 โดยมูลนิธิชุมชนท้องถิ่น กรุงเทพฯ : สถาบัน
พระปกเกล้า, 2563
- กิตินันท์ เครือแพทย์ และคณะ. การคิดริเริ่มการเปลี่ยนแปลงของผู้นำ:ปัจจัยความสำเร็จของการใช้ภาวะผู้นำ
ในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อให้เกิดชุมชนตัวอย่าง. วารสารศิลปศาสตร์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 2
กรกฎาคม – ธันวาคม 2564
- กิตยวดี สีดาและคณะ. แนวทางส่งเสริมเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาวะชุมชนในพื้นที่เทศบาลจ้าว อำเภอมือง จังหวัด
เพชรบูรณ์.วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2563
- ปณิธิ การสมดี(2564). ภาวะผู้นำภาครัฐในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูวนิดา คุณผลิน และคณะ(2562). แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกรสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ
ชุมชน การปลูกผักปลอดสาร. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน
มกราคม - มีนาคม 2562:353
- วนิดา วัฒนชีวโปกรณ์ และคณะ(2559). การติดตามและประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา สำหรับโครงการ
ขนาดเล็ก. กรุงเทพมหานคร:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)
- วรรัตน์ ขยันการและคณะ(2563). แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจ
พิเศษจังหวัดเชียงราย. วารสารการวัดผลการศึกษา ปีที่ 37 ฉบับที่ 102 กรกฎาคม – ธันวาคม 2563
- สุพรรณิการ์ ศุภทรัพย์ และคณะ. การปรับตัวของเกษตรกรรายย่อยต่อผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองใน
จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิจัยและส่งเสริมการเกษตร ปีที่ 37 ฉบับที่ 1 (2020) มกราคม-เมษายน
2563:100-101
- สนธยา พลศรี(2556). การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สถาพร แสงสุโพธิ์. การพัฒนาระบบและกลไกการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนของชุมชน:กรณีการจัดการผลิตจาก
ฟาร์มเกษตรอินทรีย์สู่อาหารกลางวัน. วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 3
กรกฎาคม -กันยายน 2565.